

wirtschaft. Ein Versuch, Ibn Wahşija zu rehabilitieren" (*Zeitschrift für Semitistik*, VI [1928], s. 27-56); "Hermes Trismegistos and Arab Science" (*St.I*, II [1954], s. 45-59); "The Place of the Turba Philosophorum in the Development of Alchemy" (*ISIS*, XLIX/4 [1954], s. 331-338); "Der Astronom und Historiker Ibn Sa'id al-Andalusî und seine Geschichte der Wissenschaften" (*RSO*, XXXI [1956], s. 235-257); "Gâbir Ibn Hayyân und die Zeit der Entstehung der arabischen Gâbir-Schriften" (*ZDMG*, CXV [1965], s. 23-138); "Studien zu arabischen Handschriften aus Stambul, Konia und Damascus" (*Islamica*, sy. IV [1931], s. 525-561); "Über einige Schriften Avicennas und al-Fârâbis zur Psychologie und Ethik" (*Ignace Goldziher Memorial Volume*, Jerusalem 1958, II, 71-82, 217-221); "Al-Fârâbî's Introduction to the Study of Medicine" ([ed.] S. M. Stern v.dğr., *Islamic Philosophy and the Classical Tradition, Essays Presented to Richard Walzer*, Oxford 1972, s. 307-314); "Samuel Miklos Stern, die Ikhwân as-Safâ' und die Encyclopaedia of Islam" (*JOS*, II [1972], s. 353-361); "The Natural Sciences and Medicine" ([ed.] J. Schacht – C. E. Bosworth, *The Legacy of Islam*, Oxford 1974, s. 425-460).

BİBLİYOGRAFYA :

Martin Plessner, "Von der Islamwissenschaft zur Geschichte der Wissenschaft", *Wege zur Wissenschaftsgeschichte* (ed. B. Sticker – F. Klemm), Wiesbaden 1969, s. 75-81; a.mlf., "Hermes Trismegistos and Arab Science", *St.I*, II (1954), s. 45-59; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 457-458; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVI, 468-471; F. Rosenthal, "Picatrix: Das Ziel des Weisen von Pseudo Magrîfî", *Speculum*, XXXVIII/4, Cambridge 1963, s. 656-658; W. Hartner, "Notes on Picatrix", *ISIS*, LVI/4 (1965), s. 438-451; R. Sellheim, "Martin Plessner", *Isl.*, LII/1 (1975), s. 1-5; "Plessner, Martin [Meir, 1900-]", *EJd.*, XIII, 644-645.



HİLAL GÖRGÜN

PLEVNE

Kuzey Bulgaristan'da
tarihî bir şehir.

Bulgarca adı Pleven olup büyük ve modern bir sanayi şehridir. Balkan dağlarından çıkarak Tuna nehrine doğru akan Vid'in bir kolu olan Tuçenitsa akarsuyunun çevresinde gelişen Pleven ovasının aşağı tarafında deniz seviyesinden yaklaşık 105 m. yüksekte kurulmuştur. Sofya'dan Rusçuk (Ruse) üzerinden Bükreş'e ve Karadeniz liman şehri olan Varna'ya giden büyük kara ve demir yolu Plevne'den geçer.

Osmanlı döneminde (1393-1878) Plevne pek çok cami, tekke ve medresesiyle öne çıkan bir şehir özelliğine sahipti ve XIX. yüzyılda kırk altı köyü bulunan, Niğbolu sancağına bağlı bir kaza merkeziydi. 1864'te Tanzimat'ın yeni düzenlemeleriyle birlikte Tuna vilâyetinde bulunan Rusçuk sancağına bağlanmıştı. Plevne, 1877'de Çar II. Aleksandr'ın bizzat kumanda ettiği kalabalık Rus-Rumen ordusuna karşı Gazi Osman Paşa'nın uzun süreli müdafaası ile tanınmıştır.

Plevne, bugünkü yerinin hemen yukarısında bulunan ve Kayalık adıyla da bilinen eski bir Roma şehrinin (Storgosia) dolaylı biçimde devamı niteliği taşır. Storgosia 600 yılı civarında Slav ve Avar ısgalleri neticesinde ortadan kalktı. Bulgar-Bizans döneminde küçük bir kale ve bunun dışında bir yerleşme yeri durumundaydı. X. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadarki dönemde rastlanan birkaç düzine para ve XIII. yüzyıldan kalma bir yahudi mezar taşı bölgeyle ilgili zayıf bilgiler verir. Ortaçağ'a ait olan kale, yazılı kaynaklarda sadece 1266 yılında Macar Kralı Büyük Stephan'ın askerlerinin Plevne Kalesi'ni (Castrum Pleun) alması esnasında zikredilir. Plevne Kalesi, Plevne-i Bâlâ köyünde yer almakta olup ilk defa 884'te (1479) Niğbolu sancağının bugüne ulaşan en eski tahrir defterinde kaydedilmiştir. 922 (1516) tarihli *Mufasssal Tahrir Defteri*'nde burası "kâfirler zamanından kalma bir kale" olarak geçer. Ortaçağ Plevnesi'nin 790 (1388) yılında Çandarlı Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunun saldırısında tahribata uğramış olması muhtemeldir, ancak bununla ilgili herhangi bir kaynak yoktur. 1393'te Osmanlı idaresine geçmiş olmalıdır. 848 (1444) sonbaharındaki Varna Haçlı saldırısı esnasında yıkılmış olma ihtimali mevcuttur. Bu saldırılarda Kuzey Bulgaristan'da yer alan pek çok kasaba ateşe verilmiştir. Plevne'nin fethiyle ilgili olarak Evliya Çelebi'nin işaret ettiği hususlar ve Mihaloğlu ailesiyle ilgili verdiği bilgiler, daha çok mitolojik mahiyet arzeder.

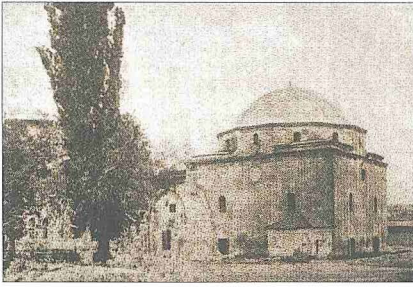
lebi'nin işaret ettiği hususlar ve Mihaloğlu ailesiyle ilgili verdiği bilgiler, daha çok mitolojik mahiyet arzeder.

Bugünkü Plevne şehri XV. yüzyılda Osmanlılar tarafından kurulmuştur. Mihaloğlu Ali Bey'in 866'da (1462) Plevne'de veya Plevne yakınlarında ikamet etmesiyle başlayan süreç Plevne'nin bir yerleşim yeri haline dönüşmesini sağlamıştır. 1480'li yıllarda Plevne-i Bâlâ (1479'da dokuz müslüman, on hristiyan hânesi) ve Plevne-i Zîr (1485'te üç hristiyan hânesi), Plevne'nin geniş arazilerinde yerleşim olmayan yirmi mezraa ile birlikte II. Bayezid tarafından Gazi Ali Bey'e mülk olarak verilmiştir. Ali Bey, birkaç yüz hristiyan Bulgar ve müslüman Türk sivil nüfusu buradaki yirmi mezraaya yerleştirdi ve Plevne-i Zîr'i bunların merkezi yaptı. Bu yeni kasaba bir cami, büyük bir medrese, bir zâviye, imaret, han ve Gazi Ali Bey Hamamı etrafında gelişti. Burada oturanlara vergi muafiyeti ve bazı imtiyazlar tanındı. Receb 901'de (Mart 1496) yirmi köyün hepsi ve yeni kasaba vakfa dönüştürüldü. Vakfiyesine göre buradaki imarette, nereden geldiğine ve hangi dinden olduğuna bakılmaksızın ziyaretçilere hizmet verecekti. Ali Bey, Plevne'ye yahudi göçmenleri davet etti. 913'te (1507-1508 / bazı kaynaklarda 906/1500'de) vefat ederek camisinin arkasındaki türbeye defnedildi. Prizrenli şair Sûzî Çelebi, onun hayatını ve faaliyetlerini manzum olarak kaleme almıştır. Mihaloğulları'nın imar faaliyeti sonucu Plevne kasabası gelişti, 922'de (1516) burada 200 hâne müslüman, doksan dokuz hâne hristiyan, altmış dokuz hâne yahudi ve on bir hâne Çingene (yaklaşık 1800-2000 kişi) vardı.

Plevne, Osmanlı idare teşkilâtında Rumeli eyaletinin Niğbolu sancağına bağlıydı. Mihaloğulları, pek çok cami, okul, vakıf, çeşme ve yol yaparak şehri geliştirme politikasını sürdürdüler. 981'de (1573-74) Mihaloğlu Ali'nin torunu Süleyman Bey,



XX. yüzyılın
başlarında
Plevne'den
bir görünüşü



Günümüze ulaşmamış Plevne Süleyman Bey Camii'nin minaresi yıkıldıktan sonra çekilmiş bir fotoğrafı (Machiel Kiel fotoğraf arşivi)

Kuzey Bulgaristan'ın en önemli yapılarından ve klasik Osmanlı tarzının en iyi örneklerinden biri olan Kurşunlu Camii'yi yaptırdı.

932'de (1526) Mohaç Savaşı sonrası Budin'e giren Osmanlılar buradaki yahudileri Plevne'ye yerleşmeye teşvik ettiler. 957 (1550) tarihli *Tahrir Defteri* Plevne'deki yahudi nüfusunu kırk bir hâne (200 kişi) olarak verir. Aynı kaynak Almanya'dan almış iki ve diğer Latin topraklarından (yahûdiyân-i Frenk) seksen dört hâne yahudinin Plevne'ye yerleştiğini gösterir. 987 (1579) tarihli defterde bu planlı politikaların sonuçları görülür. Diğer sivil yerleşimlerle birlikte XV. yüzyılda yirmi iki hânenen ibaret Plevne adını taşıyan iki köy (aşağı ve yukarı) böylece XVI. yüzyıl sonlarına doğru birleşmiş ve 558'i müslüman, 209'u yahudi, 180'i Bulgar hristiyan olmak üzere toplam 947 hâne (yaklaşık 5000 kişi) nüfusuyla Kuzey Bulgaristan'ın en büyük şehirlerinden biri olan Plevne'yi ortaya çıkarmıştır. XVI. yüzyılda Plevne'nin etrafındaki hristiyan vakıf köyleri ve özellikle iki manastır (kasaba yakınındaki St. George ve dışındaki Sadovets), Kuzey Bulgaristan'ın Ortodoks kiliseleri için İncil ve kilise kitapları çoğaltma ve yazımıyla öne çıktı. Plevne yahudileri de edebî eserler meydana getirdiler. Bunlardan biri, 1523-1536 yılları arasında İspanya'dan kaçarak yöreye gelen ve Plevne Sinagogu'nda haham olarak çalışan Joseph ben Ephraim Caro'dur.

XVII ve XVIII. yüzyıllarda Plevne savaşlar dolayısıyla geriledi. Özellikle 1596'da Eflak voyvodası Mihail (Cesur) yirmi vakıf köyündeki binlerce hristiyan ahaliyi zorla Eflak'a yerleştirdi ve tahribatta bulundu. İşgalden sonra eski kalenin harabeleri ortadan kaldırıldı ve taşları bedesten yanından yeni ve büyük bir hanın inşasında kul-

lanıldı. 1659'da buraya gelen Katolik Papazı Philipp Stanislavov, iki kilisesi bulunan 500 Ortodoks Bulgar ve yedi camisi olan 5000 Türk nüfustan söz eder. 1662 yılında Evliya Çelebi, Plevne'yi ziyaret ettiğinde şehir daha önce uğradığı Eflak saldırısının izlerini taşımaktaydı. Evliya Çelebi, buranın Mihaloğulları tarafından idare edildiğini belirterek 2000 kadar evin bulunduğunu, Gazi Ali Bey İmaret'i'nin hizmet vermeyi sürdürdüğünü, ayrıca şehirde bir medrese, yedi sıbyan mektebi, altı tekke ve altı hanın mevcut olduğunu yazar (*Seyahatnâme*, VI, 164-165).

1689'da Plevne şehri, Selim Giray kumandasındaki Tatar ordusunun Macar seferine giderken bölgeden geçişi esnasında hasar gördü. 1719'da şehrin aşağı kısmındaki evler ve dükkânlar büyük bir sel neticesinde ortadan kalktı. 1751 tarihli *Avârız Defteri*'ne göre şehir 1580 yılındaki durumuna göre küçülmüştü. Nüfusun dörtte üçü müslümandı ve mahallelerin isimleri hâlâ değiştirilmemişti (BA, KK, nr. 2813). 1800'den sonra Plevne yeniden hızla büyüdü. Hristiyan Bulgar hâne sayısı arttı ve müslüman hâne sayısını geçti. II. Mahmud'un reformları esnasında Mihaloğlu ailesi atalarından kalan çeşitli vakıfların mütevelliliklerini sürdürdü. II. Mahmud'un 1823 tarihli bir fermânı onların mütevelliliklerini tasdik ediyordu. 1817-1818'de Mihaloğlu ailesinin vakıf binaları onarıldı ya da tekrar inşa edildi. Plevne Müftülüğü'nde muhafaza edilen yarım düzine Osmanlı kitabesi bu çalışmaya tanıklık etmektedir.

1286 (1869-70) tarihli *Tuna Vilâyeti Salnâmesi*'nde Plevne'de on sekiz cami, iki kilise, bir havra, 925 dükkân, bir hammam ve otuz han bulunduğu belirtilmektedir. 1285 (1868-69) salnâmesinde ayrıca üç medrese ve beş tekke yer almaktadır. Avusturyalı coğrafyacı Felix Kanitz, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Plevne'de 1474 müslüman, 474 hristiyan ve yet-

miş beş yahudi evinin bulunduğunu söylemektedir.

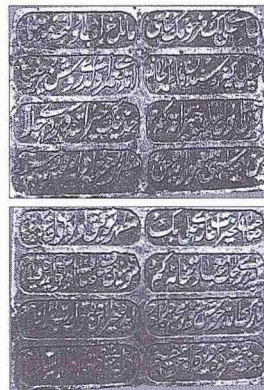
1877 yılı Temmuz ve Aralık ayları arasında cereyan eden meşhur kuşatma esnasında şehir tahribata uğradı (bk. PLEVNE MUHAREBELERİ). Antlaşmanın ardından bütün müslüman nüfus göç etti ve üçte ikisi barıştan sonra evlerine geri dönemedi. I. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda şehir modern yapılanmaya göre tekrar inşa edildi. Aynı süreçte bütün Osmanlı yapıları yerle bir oldu. Gazi Ali Bey Medresesi, imareti ve camisi yerine Rus askerlerinin 1877 yılındaki mücadelesine ithafen büyük bir anıt dikildi. Söz konusu anıt halen ayakta ve Osvobojenieto na Plevnen 1877 Müzesi olarak bilinmektedir. Süleyman Bey Camii 1931'e kadar ayakta kalmıştır. Ancak bugün yerinde askerî kulüp binası vardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Plevne, Kuzey Bulgaristan'ın en büyük endüstri merkezlerinden (petrol rafinerisi ve tekstil, çimento, tütün endüstrileri) biri haline geldi. Şehir aynı zamanda tahıl, pamuk ve şarap ticaretinin merkezi durumundadır. Nüfusu XXI. yüzyılın başlarında 150.000'e yaklaşmıştı. Bugün Plevne'de ağaç ve kerpiçten yapılmış sade bir camisi bulunan az sayıda müslüman yaşamaktadır. Günümüzde Plevne Müftülüğü, Sofya'daki Bulgaristan Başmüftülüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 382, s. 685-686; *Tahrir Defteri*, Sofia Nacionalna Biblioteka, Kiril i Metodii, Or. N. K., nr. 12/9, vr. 10^b; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 164-165; F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882, II, 76 vd.; Mouzaffar Pascha – Talaat Bey, *Défence de Plevna d'après les documents officiels et privés réunis sous la direction de muchir Gazi Osman Pascha*, Paris 1889, tür.yer.; K. Jireček, *Das Fürstenthum Bulgarien*, Wien 1891, s. 189, 286, 545; N. V. Michoff, *La population de la Turquie et de Bulgarie au XVIII^e et au XIX^e siècle*, Sofia 1929, III, 28, 66, 108, 164, 192, 219, 229, 255, 298, 424; J. Trifunov, *Istoria na Grada Plevna do Osvoboditelnata Voïna*, Sofia 1933, tür.yer.; Ž. Čankov, *Geografski Rečnik na Balgarija*, Sofia 1939, s. 340-342; Levent, *Gazavatnâmeler*, tür.yer.; R. Furneaux, *The Siege of Plevna*, London 1958, tür.yer.; M. Stajnova, *Osmanskite Biblioteki v Balgarskite zemi XV-XIX vek*, Sofia 1982, s. 150-154; M. Kiel, *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi, Kentsel Gelişmesi ve Mimari Anıtlar*, Ankara 2000, s. 40-45; a.mlf., "Plevna", *Eİ²* (İng.), VIII, 317-320; G. B. Mc. Clellan, "Capture of Kars and Fall of Plevna", *The North American Review*, CXXVI, New York 1878, s. 132-155; A. Olesnički, "Suzi Çelebi iz Prizren, Turski Pesnik-istorik 15.-16. veka", *Glasnik Skopskog Naučnog Društva*, VII, Skopje 1934, s. 69-82; Şerafeddin Turan, "Plevne", *IA*, IX, 569-572; "Pleven", *Kratka Bălgarska Enciklopedija*, Sofia 1967, IV, 151-152; "Plevenski Okrig", a.e., IV, 152-153.



MACHIEL KIEL



Plevne
Gazi Ali Bey
Külliyesi'ne
ait kitabe
parçaları
(Machiel Kiel
fotoğraf arşivi)